

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประชากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศ ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพประชากรมนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยที่ประเทศใดก็ตามไม่ว่าจะมีทรัพยากร ธรรมชาติ เงินทุนมากมายเพียงใดจะไม่สามารถพัฒนาประเทศให้เจริญต่อเนื่องได้ หากขาดประชากรที่มีคุณภาพ และมีจำนวนเพียงพอ นั่นคือ การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศจะรุดหน้าไปได้รวดเร็วเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพประชากร (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2535) ในการพัฒนาคุณภาพประชากรนั้นรัฐได้กำหนดคุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาประชากรทุกประเทศ โดยเชื่อว่าถ้าคุณภาพชีวิตดีแล้ว การพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ก็กระทำได้ดีและรวดเร็ว คุณภาพชีวิตจึงได้รับความสนใจอย่างมาก จากนักวิชาการและนักบริหารทั้งภาครัฐและเอกชน ด้วยการพยายามวางแผนคิดและทศนะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต รวมทั้งหาระดับความมีคุณภาพชีวิตว่า ควรจะเป็นอย่างไร ซึ่งพบว่ามีความแตกต่างกันไปตามฐานระดับความคิดของแต่ละวิชาชีพ ตามพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมโดยมีมิติที่เหมือนกันคือ คุณภาพชีวิตมิใช่เพียงการบรรลุความต้องการหรือความสมบูรณ์ทางวัตถุหรือร่างกายเท่านั้น แต่คุณภาพชีวิตต้องรวมถึงจิตสังคมของมนุษย์ด้วย(จริยาวัตร คมพัยค์, 2537) จากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างอายุของประชากร โดยพบว่าความยืนยาวของอายุสูงขึ้น ทำให้จำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งภาพรวมของประเทศและรายภาค โดยในปี พ.ศ. 2523 ประเทศไทยมีประชากรผู้สูงอายุ จำนวน 2.3 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 5 เมื่อเทียบสัดส่วนกับประชากรทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2535 มีประชากรผู้สูงอายุจำนวน 3.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 6 และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 4.8 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นร้อยละ 7 และเพิ่มเป็น 12 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2568 ตามลำดับ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีจำนวนและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเช่นกัน ดังจังหวัดสกลนครเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีจำนวนและสัดส่วนของประชากร ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นคือในปี พ.ศ. 2533 มีประชากรผู้สูงอายุ จำนวน 52,959 คน คิดเป็นร้อยละ 5.48 ของประชากรทั้งหมด ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 มี ประชากรผู้สูงอายุ จำนวน 55,034 คน คิดเป็นร้อยละ 5.63 โดยมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิง จำนวนเท่า ๆ กัน (สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง, 2535) อ้างใน สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดสกลนคร, 2536) ในปี พ.ศ. 2537 มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ จำนวน 60,437 คน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสกลนคร, 2537) โดยประมาณร้อยละ 70 ของประชากรผู้สูงอายุอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลและนอกเขตสุขาภิบาล ประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดสกลนคร ประกอบ

ด้วยชนหลายเผ่า ไม่ได้เป็นไทยลาวทั้งหมด ประกอบไปด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มภูไท ไล่ ญ้อ ไทยลาว โย้ย กะเลิง กระตัก ข่า โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไล่ ญ้อ ไทยลาว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมาก และคงไว้ในความเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ สูง ผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันในด้านการใช้ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ถึงแม้กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นตลอดเวลา แต่ผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังยึดมั่นในความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมอยู่มาก (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ปัทมา เผือกพันธ์ และรุ่งอรุณ ทิพชอุณหิเยร, 2532)

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกับชาติพันธุ์ของตน เป็นผู้ถ่ายทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ถ่ายทอดอาชีพ วัฒนธรรม ภาษา ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาติพันธุ์แก่ลูกหลาน การถ่ายทอดวิถีการดำเนินชีวิต การถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีคุณค่าคืองานที่ต้องอาศัยความประณีต ละเอียดย่อ น ฝีมือและความชำนาญ ไม่ว่าจะเป็นการจักสาน การทอผ้า การล่าสัตว์ การละเล่น การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชาติพันธุ์ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่เข้าใจในวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนเป็นอย่างดี ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตด้วยความเป็นอยู่ดี จึงมีความสำคัญและจำเป็นยิ่ง จากการดำเนินงานด้านสาธารณสุขที่ผ่านมา มิได้มุ่งเน้นแก้ปัญหา หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้มีความเฉพาะเจาะจงหรือคำนึงถึงความแตกต่างของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เป็นการดำเนินงานที่มุ่งแก้ปัญหาหรือพัฒนาความเป็นอยู่ดีของประชากรผู้สูงอายุ ให้ดำรงชีวิตในบั้นปลายอย่างมีความสุขในภาพรวม ซึ่งจากสภาพการณ์จริงนั้นผู้สูงอายุในบางกลุ่มชาติพันธุ์มีความยึดมั่นในวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย ไม่ว่าจะเป็นแบบแผนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเมื่อเจ็บป่วย การดูแลตนเองด้านสุขภาพอนามัย การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งเหล่านี้ทำให้การดำเนินงานด้านสาธารณสุขไม่บรรลุผลเท่าที่ควร จากรายงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ไล่ ญ้อ ไทยลาว ที่ผ่านมาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะความเป็นชาติพันธุ์ ในเรื่องวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ โดยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ประชากรผู้สูงอายุหรือประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือมุ่งเน้นในด้านสุขภาพอนามัย สำหรับรายงานการวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ นั้นพบว่ามีการศึกษาในกลุ่มผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังต่าง ๆ กลุ่มที่อาศัยในสถานสงเคราะห์ คนชรา ในกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มที่อาศัยในเขตชนบท และเขตเมือง โดยยังไม่มีรายงานการศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังนั้นการศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ทราบถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตด้วยความเป็นอยู่ที่ดี คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญคือ การได้รับการตอบสนองในปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ทั้งอาหาร บ้านที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ การสามารถปฏิบัติกิจกรรมประจำวันได้ด้วยตนเอง การมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ชุมชน และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความเป็น

อยู่ดีคือมี คุณภาพชีวิตที่ตนเอง ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้มีความสำคัญ จำเป็น สำหรับผู้สูงอายุเพื่อที่จะดำรงชีวิตในบั้นปลายได้อย่างมีความสุข

ในปัจจุบันการส่งเสริมให้คงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นลดน้อยลง การยกย่อง ช่วยเหลือ เชิดชูผู้สูงอายุ ยังมีการจำกัดอยู่ในวงแคบ มีผู้สูงอายุอีกมากที่ไม่ได้รับการยกย่องช่วยเหลือ ถูกปล่อยให้มีชีวิตอยู่อย่างไร้ความหมาย มักถูกมองว่าไม่มีประโยชน์ เป็นภาระแก่ลูกหลาน ลูกหลานมีการรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ โดยไม่เห็นคุณค่าถึงเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตน คิดว่าล้าสมัย ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชาติพันธุ์ สูญเสียไปพร้อมกับการมีสังคมใหม่เข้ามาแทนที่ ซึ่งเปลี่ยนแปลงมากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนั้นผู้สูงอายุมี สถานภาพและบทบาทในสังคมเปลี่ยนแปลงไป จากการที่เคยเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว กลายมา เป็นผู้พึ่งพิงบุตรหลาน เคยเป็นหัวหน้าครอบครัวก็ลดบทบาทมาเป็นสมาชิกครอบครัว จาก สถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุถือว่าเป็นเครื่องสะท้อนถึงความมั่นคงของผู้สูงอายุว่าในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไป (นิตยา พิริยะธรรมวงศ์, 2537) อีกทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้การพึ่งพาผู้สูงอายุลดน้อยลง เปลี่ยนมาพึ่งพิงทางวัตถุแทน นอกจากนั้นโครงสร้างครอบครัว เปลี่ยนแปลงไป จากลักษณะครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จากการศึกษาของ มัทนา พนานิรามัย (2534) ศึกษาพบว่าครอบครัวที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลเป็นครอบครัว เดี่ยวถึงร้อยละ 62.5 ครอบครัวขยายเพียงร้อยละ 32 เพราะสมาชิกครอบครัวต้องแยกย้ายกันไป หารายได้ มีการย้ายถิ่นของลูกหลานผู้ใช้แรงงานเข้าสู่เมืองมากขึ้น (ชาย โพธิ์สิตา, 2537) อัน เป็นผลจากการขยายตัวของเมือง การดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชาวชนบท ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ขาดการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน ทำให้ผู้สูง อายุ สูญเสียสิ่งสำคัญหลายอย่างในบทบาทและสถานภาพ วิธีการดำเนินชีวิตไปพร้อม ๆ กับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยผู้สูงอายุมีการเผชิญปัญหาในการปรับตัว เพื่อให้ สอดคล้องกับสังคมในปัจจุบัน และการเสื่อมถอยของอวัยวะร่างกายทุกระบบ รวมทั้งการ เปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ ซึ่งจริง ๆ แล้วผู้สูงอายุสามารถทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และ ประเทศชาติ จึงควรใช้ทรัพยากรที่มีคุณค่าเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้สูง อายุเองและครอบครัว (จรรยา เศรษฐบุตร, 2532) ครอบครัวและบุตรหลานผู้สูงอายุเป็นสิ่ง สำคัญและมีความหมายมากที่สุดสำหรับผู้สูงอายุในชนบท ผู้สูงอายุจึงควรเป็นกลุ่มที่บุตรหลาน ควรให้การดูแล (นิตยา พิริยะธรรมวงศ์, 2537) เพื่อเป็นการพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมี คุณภาพชีวิตที่ดี

จากสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ จากการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพทางสังคม วิธี การดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม โครงสร้างของครอบครัว การเสื่อมถอยทั้ง ทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ อีกทั้งเป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยในฐานะพยาบาลวิชาชีพซึ่งต้องทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรง

จึงมีความสนใจเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองว่ามีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ นำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนให้การช่วยเหลือ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป

1.2 คำถามในการวิจัย

1. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร เป็นอย่างไร
2. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร แตกต่างกันหรือไม่

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อศึกษาความแตกต่างของคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร โดยคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุประกอบด้วย องค์ประกอบ 5 ด้าน คือ การปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน สุขภาพ ปัจจัยพื้นฐานทางวัตถุและความมั่นคงทางการเงิน การมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ และการมีกิจกรรมในสังคม ชุมชน และบ้านเมือง

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดคุณภาพชีวิตของ Flanagan (1978) และกรอบแนวคิดที่รวบรวมความเป็นอยู่ดีของผู้สูงอายุโดย Fillenbaum (1984) มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีความแตกต่างด้านสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดทั้งสองมาเป็นกรอบในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) เพื่อหาความหมาย องค์ประกอบคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร พบว่าองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของ Flanagan (1978) และ Fillenbaum (1984) ในด้านการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน ด้านสุขภาพ ด้านปัจจัยพื้นฐานทาง

วัตถุและความมั่นคงทางการเงิน ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ ด้านการมีกิจกรรมในสังคม ชุมชน และบ้านเมือง สามารถ นำมาอธิบายคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ อยู่ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร โดยนำองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของ Flanagan (1978) ในด้านปัจจัยพื้นฐานทางวัตถุและความมั่นคงทางการเงิน การมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ การมีกิจกรรมในสังคมชุมชนและบ้านเมือง การพัฒนาดตนเอง นันทนาการ และองค์ประกอบความเป็นอยู่ดีของ Fillenbaum (1984) ในด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต เศรษฐกิจ การปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน สังคม สภาพแวดล้อม มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ โดยการที่จะบอกว่าผู้สูงอายุนั้นมีคุณภาพชีวิตดี ต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้านวัตถุวิสัย ส่วนคุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัยนั้นประเมินจากการรับรู้ ความรู้สึก ความพึงพอใจของผู้สูงอายุต่อองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ดังนั้นการที่จะบ่งบอกถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุต้องประกอบไปด้วยทั้งด้านวัตถุวิสัยและจิตวิสัย โดยองค์ประกอบคุณภาพชีวิตในแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน (Activities of daily living) ประกอบไปด้วยการที่ผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติกิจกรรมประจำวันต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ทั้งในด้านการดูแล สุขาภิบาลส่วนบุคคล คือความสามารถในทางกายภาพ และกิจกรรมในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้ตามปกติ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น จะทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่มีความผาสุกทางสังคม นั่นคือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง (Fillenbaum, 1984)

2. ด้านสุขภาพ (Health) ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีการเสื่อมถอยทั้งด้านร่างกาย จิตใจ การดูแลด้านสุขภาพเป็นสิ่งจำเป็นทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต โดยสุขภาพกายนั้นไม่ใช่เป็นการประเมินจากการปราศจากโรคเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงองค์ประกอบอื่นที่ส่งผลต่อสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรับบริการด้านสุขภาพ สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ปัจจัยเสี่ยงที่จะส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ จึงจะสามารถบอกภาพรวมของการมีสุขภาพที่ดีได้ ซึ่งการมีสุขภาพดีร่างกายแข็งแรงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สุขภาพจิตเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ จากการเสื่อมถอยของอวัยวะต่าง ๆ ส่งผลต่อจิตใจ การเกิดสภาพจิตเสื่อม พบมากขึ้นในผู้สูงอายุ เนื่องจากสภาพการทำงานด้านการรู้คิดลดลง การประเมินสภาพจิตเสื่อม เป็นการตรวจขั้นแรกที่สามารถประเมินสภาพจิตของผู้สูงอายุได้ นอกจากนั้นผู้สูงอายุผ่านประสบการณ์ชีวิตต่าง ๆ มีการสูญเสีย การเสื่อมถอยของ อวัยวะทุกระบบ การเปลี่ยนแปลงบทบาทสถานภาพทางสังคม ทำให้พบว่าผู้สูงอายุมีภาวะซึมเศร้าเพิ่มมากขึ้น เกิดความรู้สึกไร้คุณค่า การประเมินสภาพจิตเสื่อม ภาวะซึมเศร้าจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สามารถบ่งชี้สุขภาพจิตผู้สูงอายุได้ (Ross and Mirowsky, 1989 ; พนิษฐา พานิชชีวะกุล, 2537)

3. ด้านองค์ประกอบปัจจัยพื้นฐานทางวัตถุและความมั่นคงทางการเงิน (Material well-being and Financial Security) ปัจจัยพื้นฐานเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในชนบท ไม่ว่าจะเป็นอาหาร บ้านที่อยู่อาศัย และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่จำเป็น นอกจากนั้น

การมีฐานะเศรษฐกิจดี มีความมั่นคงทางการเงินที่จะเอื้ออำนวยในการตอบสนองด้านการได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การไม่มีหนี้สิน การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และการดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ดี เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ (Flanagan, 1978 ; Fillenbaum, 1984)

4. ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ (Relations with other people) การมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น ๆ ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุคคลใกล้ชิด และคงไว้ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งการมีสัมพันธภาพที่ดีทั้งกับบุคคลในครอบครัว ผู้ใกล้ชิด เพื่อนสนิท และบุคคลอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ (Flanagan, 1978 ; Bowling and Browne, 1991)

5. ด้านการมีกิจกรรมในสังคมชุมชนและบ้านเมือง (Social, Community and Civic Activities) การมีกิจกรรมของผู้สูงอายุคือการคงไว้ซึ่งบทบาทของตนเองในสังคมจะนำมาซึ่งความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ได้รับการยอมรับในสังคม การมีกิจกรรมในสังคม ชุมชน และบ้านเมือง และการพักผ่อนหย่อนใจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ (Flanagan, 1978 ; Yurick, 1984)

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ผู้สูงอายุ	หมายถึง	ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร
กลุ่มชาติพันธุ์	หมายถึง	กลุ่ม ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร
ภูไท	หมายถึง	กลุ่มที่แสดงออก ถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ประเมินได้จากแหล่งที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านชาวภูไท ที่มีภาษาพูดเป็นภาษาภูไท ที่อาศัยในเขต อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร
ไส้	หมายถึง	กลุ่มที่แสดงออก ถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ไส้ ประเมินได้จากแหล่งที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านชาวไส้ มีภาษาพูดเป็นภาษาไส้ ที่อาศัยในเขต อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร
ญ้อ	หมายถึง	กลุ่มที่แสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ประเมินได้จากแหล่งที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านชาวญ้อ มีภาษาพูดเป็นภาษาญ้อที่อาศัยในเขตกิ่งอำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร
ไทยลาว	หมายถึง	กลุ่มที่แสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยลาว

ประเมินได้จากแหล่งที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านชาวไทยลาว
ที่มีภาษาพูดเป็นภาษาลาว ที่อาศัยในเขตอำเภอเจริญ
ศิลป์ จังหวัดสกลนคร

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ หมายถึง สภาวะการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ 5
ด้าน คือ ด้านการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน ด้านสุขภาพ
ด้านปัจจัยพื้นฐานทางวัตถุและความมั่นคงทางการเงิน
ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ ด้านการมีกิจกรรมใน
สังคม ชุมชน และบ้านเมืองรายละเอียดดังนี้

1. **ด้านการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน** หมายถึง ผู้สูงอายุมีความสามารถในการ
ปฏิบัติกิจกรรมประจำวันต่าง ๆ ทั้งความสามารถของผู้สูงอายุทางกายภาพ(Physical Activities
of Daily Living) ประกอบด้วยกิจกรรม การอาบน้ำ การขับถ่ายอุจจาระ-ปัสสาวะ การแต่งกาย
การหิวผอม การรับประทานอาหาร การเปลี่ยนอริยาบถ การก้มย่อตัวลงเก็บของ การขึ้นลงบันได
บ้าน การสวมใส่รองเท้า และความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน (Instrumental Activities
of Daily Living) ประกอบด้วย กิจกรรม การกางมุ้ง เก็บมุ้งเก็บที่นอน การใส่บาตรหรือการเดิน
ไปวัด การไปปฏิบัติธรรมในวันพระ การไปตลาดหรือการไปซื้อของตามร้านค้า การทำสวนปลูก
ผักสวนครัวหรือการไปหาผักตามป่าละเมาะใกล้บ้าน การทำความสะอาดบ้าน การกวาดบริเวณ
บ้าน การประกอบอาหาร เตรียมอาหาร การซักเสื้อผ้า และความพึงพอใจในความสามารถใน
การปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน

2. **ด้านสุขภาพ** หมายถึง สภาวะสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจ

2.1 **สุขภาพกาย** หมายถึง สภาวะทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุที่สมบูรณ์
ปราศจากอาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้แก่ อาการในระบบทางเดินอาหาร อาการปวดหลัง ปวด
เอว ปวดกล้ามเนื้อ ปวดตามข้อต่าง ๆ อาการในระบบทางเดินหายใจ อาการชาตามปลายมือ
ปลายเท้า โรคเรื้อรังต่าง ๆ ได้แก่ โรคเกี่ยวกับสายตาและการมองเห็น โรคเกี่ยวกับหู โรคเกี่ยวกับ
ระบบกระดูก กล้ามเนื้อ ระยะเวลาของการเจ็บป่วย การปฏิบัติตนเมื่อเกิดการเจ็บป่วย แหล่งหรือ
สถานที่ที่ไปรับบริการเมื่อเจ็บป่วย ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล สวัสดิการทางด้านสุขภาพของ
ผู้สูงอายุ การดูแลตนเองในด้านสุขภาพ เกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงจากการเกิดอุบัติเหตุและความ
รุนแรงทางสุขภาพ และความพึงพอใจในสุขภาพกาย

2.2 **สุขภาพจิต** หมายถึง การมีสภาวะสุขภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุที่
สมบูรณ์ มีความพึงพอใจในชีวิต โดยประเมินได้จากสภาพจิตเสื่อมและภาวะซึมเศร้า โดยสภาพ
จิตเสื่อมประเมินจาก ความสามารถในการทำงานของสมองชั้นสูง 5 ด้านคือ การรับรู้ กาลเวลา
สถานที่(Orientation to time and Place) ความจำ (Memory) ความสนใจและการคำนวณ
(Attention and Calculation) การรำลึก (Recall) ด้านภาษาและการสื่อความหมาย (Language
and Communication) ภาวะซึมเศร้าประเมินจากความรู้สึก เบื่อหน่าย ความรู้สึกเศร้าหมอง

ความรู้สึกอยากร้องไห้ ความรู้สึกวิตกกังวล ความรู้สึกหงุดหงิด ความรู้สึกไร้คุณค่า ความรู้สึกไม่
อยากทำอะไร ความรู้สึกหมดกำลังใจและสิ้นหวัง

3. ด้านปัจจัยพื้นฐานทางวัตถุและความมั่นคงทางการเงิน หมายถึง การที่ผู้สูงอายุ
มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือ การมีอาหารรับประทานครบถ้วนตามต้องการ การมีบ้าน
อาศัยเป็นของตนเอง สภาพแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมรอบบ้าน สิ่งอำนวยความสะดวก
สะดวกในบ้าน ความปลอดภัยภายในบ้านหมู่บ้าน และสภาพเศรษฐกิจ ประเมินได้จากรายได้ การ
เป็นเจ้าของในทรัพย์สิน ความปลอดภัยในทรัพย์สิน ความมั่นคงทางการเงิน อาชีพหลัก อาชีพ
เสริมของครอบครัว การเป็นที่พึ่งทางการเงินแก่บุตรหลาน ภาวะเงินออม ภาวะหนี้สินและความ
พึงพอใจในด้านปัจจัยพื้นฐานทางวัตถุ และความมั่นคงทางการเงิน

4. ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีกับ
คู่สมรส บุตรหลาน ญาติพี่น้อง เพื่อน เพื่อนบ้าน รายละเอียดดังนี้

4.1 สัมพันธภาพกับคู่สมรส พิจารณาจาก สัมพันธภาพในการยอมรับกัน ความ
เข้าใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน

4.2 สัมพันธภาพกับบุตรหลาน พิจารณาจาก การมีเวลาเพื่อกันและกัน การช่วย
เหลือกัน การสั่งสอนอบรมบุตรหลาน การได้รับการยอมรับจากบุตรหลาน การได้รับการเคารพ
ยกย่อง การติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

4.3 สัมพันธภาพกับญาติพี่น้อง พิจารณาจาก การดูแลจากญาติพี่น้องเมื่อเจ็บ
ป่วย จำนวนญาติพี่น้องที่ให้ความช่วยเหลือ ความถี่ของการได้รับความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง
การช่วยเหลือในด้านแรงงาน ด้านการเกษตร

4.4 สัมพันธภาพกับเพื่อน พิจารณาจาก การมีเพื่อนสนิท การแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ การมีกิจกรรมร่วมกัน การไปเยี่ยมเยียนหรือมีเพื่อนมาเยี่ยมเยียน การให้คำปรึกษา
หารือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเข้าใจกัน การได้รับการยอมรับจากเพื่อน

4.5 สัมพันธภาพกับเพื่อนบ้าน พิจารณาจาก มีการเยี่ยมเยียน ความเข้าใจกัน
การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4.6 ความพึงพอใจในสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ คือ คู่สมรส บุตรหลาน ญาติ
พี่น้อง เพื่อน เพื่อนบ้าน

5. ด้านการมีกิจกรรมในสังคม ชุมชน และบ้านเมือง หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรม
ต่าง ๆ ในสังคม ชุมชน และบ้านเมือง มีรายละเอียดดังนี้

5.1 การมีกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม พิจารณาจากกิจกรรมด้านความเชื่อ
ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ คือ การทำบุญตักบาตร การไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรืองานประเพณี
ต่าง ๆ การเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิต การปฏิบัติดี 12 ของครัว
เรือน

5.2 การมีกิจกรรมด้านการช่วยเหลือบุคคลอื่น ๆ ในสังคม พิจารณาจาก การช่วยเหลือวัด การเป็นอาสาสมัครต่าง ๆ การทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมที่ปฏิบัติในการเข้าชมรม

5.3 การมีกิจกรรมในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ พิจารณาจาก การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเข้าร่วมฟังการอภิปรายการชี้แจง

5.4 การพัฒนาตนเอง พิจารณาจากการได้รับข่าวสารของผู้สูงอายุ ประเภทข่าวสาร แหล่งที่ได้รับข่าวสาร ความถี่ของการได้รับข่าวสาร การอบรม ประชุม เข้าค่ายผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาตนเอง

5.5 การพักผ่อนหย่อนใจ พิจารณาจาก การพบปะสังสรรค์กับคนอื่น ๆ ทั้งในและนอกบ้าน การได้รับสิ่งบันเทิงหรือสิ่งหย่อนใจ การเข้าร่วมบุญประเพณีต่าง ๆ การพูดคุยกับพระสงฆ์ที่วัด การพูดคุยกับผู้สูงอายุด้วยกัน การหาสิ่งหย่อนใจโดยเป็นผู้ปฏิบัติเอง คือ การออกกำลังกาย การเล่นกีฬา การทำงานอดิเรก การท่องเที่ยว การปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ

5.6 การได้รับบริการสวัสดิการทางสังคม พิจารณาจาก การได้รับสวัสดิการทางสังคมที่นอกเหนือจากสวัสดิการด้านสุขภาพ

5.7 ความพึงพอใจในด้านการมีกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม กิจกรรมด้านการช่วยเหลือบุคคลอื่น ๆ ในสังคม กิจกรรมในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ การพัฒนาตนเอง การพักผ่อนหย่อนใจ สวัสดิการทางสังคม

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาว ที่อาศัยในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับบุคลากรทางสาธารณสุขในการวางแผนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ให้ดีขึ้น

2. ได้ทราบถึงความแตกต่างของคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ บุคลากรทางสาธารณสุข สามารถนำไปวางแผนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีความเหมาะสมในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

3. เป็นแนวทางในการศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป